

Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri

3. BASKIDAN ÇEVİRİ

Michael Quinn Patton

- 2. Baskı -

Çeviri Editörleri
Mesut BÜTÜN
Selçuk Beşir DEMİR

Çeviri Ekibi
Arif BAKLA
F. Işıl BİLİCAN
Mesut BÜTÜN
Mustafa ÇAKIR
Ahmet ÇEKİÇ
Suat ÇELİK
Yüksel DEDE
Selçuk Beşir DEMİR
Handan DEMİRCİOğLU
İnanç ETİ
Esra BUKOVA GÜZEL
Serhat İREZ
Faik Özgür KARATAŞ
Tolga KARGIN
Filiz ZAYİMOğLU ÖZTÜRK
Talip ÖZTÜRK
Murat SÜMER
Buket TURHAN TÜRKKAN

 PEGEM
AKADEMI

Michael Quinn Patton

Çeviri Editörleri: Mesut BÜTÜN - Selçuk Beşir DEMİR

NİTEL ARAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME YÖNTEMLERİ

ISBN 978-605-364-933-5

DOI 10.14527/9786053649335

Kitabın orijinal adı: Qualitative Research & Evaluation Methods

Yazar: Michael Quinn Patton

Baskı sayısı: 3. Baskı

ISBN: 978-076-191-971-1

SAGE Publications, Inc.

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2018, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulu'na tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 2014, Ankara

2. Baskı: Eylül 2018, Ankara

Yayın-Proje: Ayşe Açıkgöz

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kuşcuoğlu

Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Sage Yayıncılık Reklam Matbaacılık San Tic. Ltd.Şti.

Kazımkarabekir cad. No:97/24 İskitler - Ankara

0312 341 00 02

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 14721

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

Çeviri Ekibi

1. Bölüm: Nitel Araştırmanın Doğası

Dr. Öğr. Üyesi Mesut BÜTÜN (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

Doç. Dr. Selçuk Beşir DEMİR (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

2. Bölüm: Nitel Araştırmada Stratejik Temalar

Prof. Dr. Yüksel DEDE (Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi)

Doç. Dr. F. Işıl BİLİCAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi)

3. Bölüm: Nitel Araştırmada Çeşitlilik, Kuramsal Yönelimler

Prof. Dr. Esra BUKOVA GÜZEL (Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi)

Dr. Öğr. Üyesi Handan DEMİRCİOĞLU (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

4. Bölüm: Nitel Yöntemlerin Özellikle Uygun Olduğu Durumlar

Arş. Gör. Dr. Murat SÜMER (Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

Arş. Gör. Dr. Tolga KARGIN (Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

5. Bölüm: Araştırmaların Değerlendirmesi

Arş. Gör. Dr. İnanç ETİ (Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

Arş. Gör. Dr. Buket TURHAN TÜRKKAN (Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

6. Bölüm: Alan Çalışması Stratejileri ve Gözlem Yöntemi

Doç. Dr. Filiz ZAYİMOĞLU ÖZTÜRK (Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

Doç. Dr. Talip ÖZTÜRK (Ordu Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

7. Bölüm: Nitel Mülakat Yapma

Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR (Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi)

Prof. Dr. Serhat İREZ (Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi)

8. Bölüm: Nitel Analiz ve Yorumlama

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇEKİÇ (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

Dr. Öğr. Üyesi Arif BAKLA (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi)

9. Bölüm: Nitel Analizin Kalitesinin ve İnanılabilirliğinin Artırılması

Doç. Dr. Suat ÇELİK (Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi)

Doç. Dr. Faik Özgür KARATAŞ (Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi)

Kısa İçerik

BİRİNCİ KISIM: Nitel Araştırmada Kavramsal Konular	1
1. Bölüm: Nitel Araştırmanın Doğası	3
2. Bölüm: Nitel Araştırmada Stratejik Temalar	37
3. Bölüm: Nitel Araştırmada Çeşitlilik: Kuramsal Yönelimler	75
4. Bölüm: Nitel Yöntemlerin Özellikle Uygun Olduğu Durumlar	143
İKİNCİ KISIM: Nitel Desenler ve Veri Toplama	207
5. Bölüm: Nitel Araştırmaların Desenlenmesi	209
6. Bölüm: Alan Çalışması Stratejileri ve Gözlem Yöntemleri	259
7. Bölüm: Nitel Mülakat Yapma	339
ÜÇÜNCÜ KISIM: Analiz, Yorum ve Raporlaştırma	429
8. Bölüm: Nitel Analiz ve Yorumlama	431
9. Bölüm: Nitel Analizin Kalitesinin ve İnanılabilirliğinin Artırılması	541
Kaynaklar	K1
Yazar İndeksi	İ37
Konu İndeksi	İ49
Yazar Hakkında	Y57

Detaylı İçerik

KJSJM 1. Nitel Araştırmada Kavramsal Konular	1
1. Nitel Araştırmanın Doğası	3
Nitel Yöntemlerin Meyvesi	3
ÖRNEK 1.1 Üç Nitel Veri Türü	4
Nitel Veriyi Tanımak	4
Nitel Bulgular: Temalar, Örüntüler, Kavramlar, İlgörüler ve Anlayışlar	5
ÖRNEK 1.2 Kadınların Bilme Yolları: Nitel Bulgulara Bir Örnek	7
ÖRNEK 1.3 Reşit Olma Paradigmaları	9
Nitel Çalışmaların Farklı Amaçları ve Hedef Kitleleri:	
Araştırma, Değerlendirme, Tez Çalışmaları ve Bireysel Araştırmalar	9
Yöntemlerle İlgili Kararlar Verme	12
Yöntem Seçimleri: Nitel ve Nicel Yöntemlerin Önceliklerinin Karşılaştırılması	12
ÖRNEK 1.4 Yöntem Seçimi İçin Yol Gösterici Bazı Sorular ve Seçenekler	13
İki Tür Verinin Karşılaştırılması: Bir Örnek	14
Nitel Verinin Gücü	17
Görünüş Geçerliliği ve İnanılrlık	20
Açık Uçlu Cevapların Amacı	20
Gözlem Yoluyla Araştırma	21
Ham Nitel Araştırma Verileri	26
İnsan Odaklı Araştırma	27
Nitel Yöntemlerin Meyvesinin Yeniden Değerlendirilmesi	28
ÖRNEK 1.5 Nitel Yöntemlerle İlgili İnternet Kaynakları ve E-posta Tartışma Grupları	29
Bölüm Arası:	
Nitel Bir Tez Çalışması Yürütmeyi Tasarlayan Bir Lisansüstü Öğrencisine Yönelik En İyi On Öneri	33
2. Nitel Araştırmada Stratejik Temalar	37
Genel İlkeler	37
Stratejik Çerçevenin Amacı	38
Nitel Araştırma İçin Desen Stratejileri	39
Doğal Araştırma	39
ÖRNEK 2.1 Nitel Araştırmanın Temaları	40
Ortaya Çıkan Desenin Esnekliği	43
Amaçlı Örneklem	45
Veri Toplama ve Alan Çalışması: Nitel Araştırma İçin Stratejiler	47
Nitel Veriler	47

Doğrudan Kişisel Deneyim ve Sorumluluk: Alana Girme	47
Empatik Tarafsızlık	49
Empati ve İçgörü	51
Dinamik, Gelişimsel Bir Bakış Açısı	54
Nitel Araştırma İçin Analiz Stratejileri	55
Özgün Durum Yönelimi	55
Tümevarımsal Analiz ve Yaratıcı Sentez	55
Bütüncül Bakış Açısı	58
“Bağlam” a Duyarlı Olma	61
Ses ve Bakış Açısı: Derinlemesine Düşünme (Dönüşlülük)	63
ÖRNEK 2.2 Dönüşlü Sorular: Üçgenlenmiş (Triangulated) Araştırma	66
Stratejik İdeallerden Pratik Seçeneklere	66
Rakip Araştırma Paradigmalarının Ötesinde	68
Pragmatizm	71
Araştırma İçin İdeal Şartlar: İbretlik Bir Hikâye	72
3. Nitel Araştırmada Çeşitlilik: Kuramsal Yönelimler	75
Özel Yetenekler	75
Temel Stratejilerden Zengin Çeşitliliğe	76
ÖRNEK 3.1 Hangi Yaklaşım Doğru?	77
Nitel Gelenekleri Ayırmanın Alternatif Yolları	79
Temel Sorular	80
Kuramsal Gelenekler ve Yönelimler	81
Etnografi	81
ÖRNEK 3.2 Kültür, Kültür Her Yerde: Medya Başlıklarından Örnekler	83
Otoetnografi ve Anımsatıcı Araştırma Türleri	84
ÖRNEK 3.3 Otoetnografinin Çeşitleri: Kısmi Sözlük Bilimi	85
Hakikat ve Gerçeklik-Odaklı Uyumluluk Kuramı:	
Pozitivist, Realist, Analitik Tümevarımcı Yaklaşımlar	91
Sosyal İnşa ve Yapılandırıcılık	96
ÖRNEK 3.4 Yapılandırıcılığa Karşı İnşacılık	97
Fenomenoloji	104
Heuristik Araştırma	107
Nitel Heuristikler: Alternatif Bir Alman Geleneği	109
Etnometodoloji	110
Sembolik Etkileşim	112
Yorumbilim	113
Anlatıbilim veya Anlatı Analizi (Narratology & Narrative Analysis)	115
Ekolojik Psikoloji	118
Sistem Bakış Açısı ve Sistemler Kuramı	119
Kaos ve Karmaşıklık Kuramı: Doğrusal Olmayan Dinamikler	123
Kuram Oluşturma	124
ÖRNEK 3.5 Karmaşıklık (Kaos) Kuramının Temelleri ve Nitel Araştırmalara Etkileri	126
Yönelimsel Nitel Araştırmalar: Örnek Olarak Feminist Araştırma, Eleştirel Kuram ve Queer Teori (Cinsel Yönelim Kuramı)	129
Nitel Araştırmada Çeşitlilik: Temel Sorulara Farklı Yanıtlar	131

ÖRNEK 3.6	Nitel Araştırmada Çeşitlilik: Kuramsal Gelenekler	132
	Pragmatizm	135
ÖRNEK 3.7	Örnek E-Posta Tartışma Grupları ve Nitel Araştırma ve Kuramları ile İlgili Siteler	136
	Gözbebeğiniz	137
	EK 3.1. Otoetnografik Yazım Örneği	138
4. Nitel Yöntemlerin Özellikle Uygun Olduğu Durumlar		143
	Pragmatizmde Çıracılık	143
	Pratik Amaçlar ve Somut Sorular	145
	Nitelik Üzerine Odaklanma	145
	Kalite Güvencesi ve Program Değerlendirmesi	147
ÖRNEK 4.1	Program Değerlendirme ve Kalite Güvencesi Karşılaştırması	149
	Değerlendirme Uygulamaları	151
	Sonuç Değerlendirmesi	151
	Bireyselleştirilmiş Sonuçların Değerlendirilmesi	154
ÖRNEK 4.2	Bir İstihdam Programı Sayılarının Ardındakiler: Li'nin Hikâyesi	155
	Süreç Çalışmaları	159
	Uygulama Değerlendirmesi	161
	Mantık Modelleri ve Eylem Teorileri	163
	Değerlendirilebilirlik Değerlendirmeleri	164
	Programları Karşılaştırma: Çeşitliliğe Odaklanma	164
ÖRNEK 4.3	Öğretmen Merkezleri Türleri	166
	Engelleyici Değerlendirme	166
	Zamanla Oluşan İlerlemeyi Belgeleme ve Sistem Değişikliklerini Araştırma	168
	Değerlendirme Problemlerinden Değerlendirme Modellerine	169
	Değerlendirme Modelleri	169
	Amaç İçermeyen Değerlendirme	170
	İşlem Modelleri: Yanıtlayıcı ve Aydınlatıcı Değerlendirme	171
	Uzman Çalışmaları	173
	Yararlılık Odaklı Değerlendirme	174
	Etkileşimli ve Katılımcı Uygulamalar	176
	Değerlendirmeyi Kişiselleştirme ve İnsanlaştırma	176
	Program ve Değerlendirme Değerlerini Uyumlu Hale Getirme	177
ÖRNEK 4.4	Nitel Araştırmalar ve İnsani Değerlerin Uygulanmasında Temel İlkeler	177
	Gelişim Uygulamaları: Eylem Araştırması, Eylemsel Öğrenme, Yansıtıcı Uygulama ve Öğrenme Ortamları	178
ÖRNEK 4.5	Program Felsefesi ile Değerlendirme Yaklaşımının Eşleştirilmesi: Bir Örnek	178
	Araştırma	181
	Katılımcı Araştırma ve Değerlendirme: İşbirliğine Değer Verme ve Kolaylaştırma	182
ÖRNEK 4.6	Katılımcı ve Gerçek Anlamda İşbirliğine Dayalı Araştırmalar İçin Temel İlkeler	185

Demokratik Diyalogu ve Muzakereyi Destekleme	185
Surec Kullanimi Yoluyla Demokrasiyi Destekleme: Vatandaslara	
Delil Tartmada ve Değerlendirici Bir Şekilde Düşünmede Yardımcı Olma	187
Özel Uygulamalar	191
Göze Batmayan Ölçümlere Duyulan İhtiyaç	191
Gelişmiş Değerlendirmeler: Kanıtlanmış Niceliksel Araçların Eksikliği	192
Doğrulamayı ve Açıklayıcı Araştırma: Nicel Analizlere Derinlik,	
Detay ve Anlam Ekleme	193
Hızlı Keşif	193
Hikayeleri Yakalama ve İletişim Kurma	195
ÖRNEK 4.7 “En Önemli Değişim” Hikayesi Örneği	197
Yasal Denetim ve İzleme	198
Geleceğe Yönelik Uygulamalar: Beklenti Araştırmaları ve İleriye Dönük Politika Analizi	199
Rutin Kıırma: Yeni Anlayışlar Üretme	201
Özet: Nitel Yöntemlerin Yararları	201
ÖRNEK 4.8 Nitel Araştırma Yöntemleri: Nitel Yöntemlerin	
Uygun Kullanımlarının Özet Listesi	203
ÖRNEK 4.9 Nitel Araştırmalar ve Uygulamalarla İlgili Örnek İnternet	
E-posta Tartışma Grupları ve Siteleri	204

KJSJM 2. Nitel Desenler ve Veri Toplama 207

5. Nitel Araştırmaların Desenlenmesi	209
İlk Değerlendirme	209
Meta-Değerlendirme	211
Amaçın Açık Olması: Bir Tipoloji	213
Temel Araştırma	215
ÖRNEK 5.1 Disiplinlerin Temel Soruları	216
Uygulamalı Araştırma	217
ÖRNEK 5.2 Örnek Disiplinlerarası Uygulamalı Araştırma Soruları	218
Değerlendirme Araştırması: Sonuç Odaklı ve Biçimlendirici	218
Eylem Odaklı, Problem-Çözme Araştırması	221
Amaç Farklılıklarının Amacı	222
Araştırma Soruları Türlerine Örnekler: Bir Aile Araştırması Örneği	223
Kritik Durumlarda Desende Ödünleşim	223
ÖRNEK 5.3 Araştırma Amaçlarının Bir Tipolojisi	224
ÖRNEK 5.4 Aile Araştırması Örneği: Araştırma Türüne Göre	
Araştırma Soruları	225
Genişliğe Karşı Derinlik	227
Analiz Birimleri	228
Amaçlı Örneklem	230
ÖRNEK 5.5 Durum Çalışması ve Karşılaştırmalar İçin Örnek Analiz Birimleri	231
Bilgi Açısından Zengin Durumlar	242
Örneklem Büyüklüğü	242
ÖRNEK 5.6 Örneklem Stratejileri	243

Gelişmekte Olan Desenler ve İnsan Deneklerin Korunması	246
Yöntemsel Harmanlar	247
Çeşitleme	247
Verileri, Deseni ve Analiz Yaklaşımların Harmanlama	248
İhtiyacı Olanlara Ulaşma Durumu: Program Değerlendirme	
Tasarımındaki Değişiklikler	249
Alternatif Saf ve Karma Stratejiler	251
ÖRNEK 5.7 Ölçüm, Desen ve Analiz: Saf ve Karma Kombinasyonlar	252
Desen ve Yöntem Kararları	253
ÖRNEK 5.8 Desen Konuları ve Seçenekleri	254
Seçenekler	257
6. Alan Çalışması Stratejileri ve Gözlem Yöntemleri	259
Dünyayı Anlamak İçin	259
Gözlemle İlgili Özdeyişler	260
Doğrudan Gözlemlerin Değeri	261
Gözlem-Temelli Değerlendirme ve Siyasi Bir Dünyada Uygulamalı Araştırma	264
Gözlem Türleri	265
Gözlemci Katılım Türleri: Katılımcı mı, Seyirci mi yoksa Her İkisi mi?	265
İçsel ve Dışsal Bakış Açıları: Emik Yaklaşım Karşı Etik Yaklaşım	267
Araştırmayı Kim Yürütmektedir? Tekli ve Takım Çalışmalarına Karşı	
Katılımcı ve İşbirlikli Yaklaşımlar	269
Açık Gözlem Gizli Gözleme Karşı	269
Gözlem Sürelerinin Çeşitliliği	273
Gözlemsel Odak Çeşitlilikleri	275
Alan Çalışmasının Çeşitlilik Gösterdiği Boyutlar: Genel Bir Bakış	276
Gözlenecek Şey: Duyarlı Bir Çerçeve	276
ÖRNEK 6.1 Alan Çalışması Çeşitlerini Gösteren Boyutlar	277
Veri Kaynakları	279
ÖRNEK 6.2 Kavramları Duyarlılaştırma Örnekleri	280
Ortamlar	280
ÖRNEK 6.3 Ortam Anlayışı Sağlayan Tanımlama ve Metaforu Birleştirme Örneği	282
İnsan, Sosyal Çevre	283
Tarihsel Bakış Açısı	284
Planlanmış Programın Uygulama Faaliyetleri ve Resmi Etkileşimler	285
Resmi Olmayan Etkileşimler ve Plansız Etkinlikler	285
Programın Ana Dili	288
Sözsüz İletişim	290
Dikkat Çekmeyen Gözlemler	291
Dokümanlar	293
Olmayarı Gözlemek	295
Alan Çalışmasında İç İç Geçmiş ve Tabakalı Durum Çalışmaları	297
Kendini Gözleme	299

ÖRNEK 6.4	Alan Çalışmasında İç İç Geçmiş ve Katmanlı ve Örtüşen Mini-Durum Çalışmaları: Vahşi Doğa Ortam Eğitim Programı Değerlendirmesinden Bir Örnek	300
	Gözden Geçirilen Veri Kaynakları	301
	Alan Çalışmasında Yaratıcılık	302
	Alan Çalışmasının Yapılması: Veri Toplama Süreci	302
	Alan Notları	302
ÖRNEK 6.5	Alan Notları Karşılaştırmaları	304
	Sürecin Anlatılması	305
	Gözlemler, Mülakatlar ve Dokümanlar: Çoklu Bakış Açılarını Bir Araya Getirmek	306
	Alan Çalışması ve Gözlemde Teknoloji	307
	Alan Çalışmasının Aşamaları	310
	Alana Giriş Aşaması	310
	Söyledikleriniz ve Yaptıklarınız	314
	Alan Çalışmasının Tutarlı Hâle Getirilmesi: İkinci Aşamanın Dinamikleri	317
	Temel Bilgi Sağlayıcılar: Kaynak Kişiler	321
	Alan Çalışmasının Bitirilmesi	322
	Değerlendirme Dönütü	324
	Gözlemci ve Gözlemlenen: Birleşme ve Ayrılma	326
	Alan Çalışmasında Kişisel Deneyim	329
	Gözlemlenen Dünyanın Bir Parçası ve Ondan Ayrı Olma	329
	Alan Çalışması İçin Özet Yönergeler	330
ÖRNEK 6.6	Alan Çalışması İçin Özet Yönergeler	331
Bölüm Arası:		
	Dıştan İçe, İçten Dışa: Bakış Açılarını Değiştirme	335
	Ön Söz	335
	“Bizzsiz, Hakkımızda Hiçbir Şey”	335
	<i>Barbara Lee</i>	
7. Nitel Mülakat Yapma		339
	Sessiz Gözlemin Ötesi	339
	Özenli ve Ustaca Mülakat Yapma	340
	İçsel Bakış Açıları	340
	Nitel Mülakatlarda Çeşitlilik	341
	Gündelik sohbet tarzında mülakat	342
	Mülakat Kılavuzu Yaklaşımı	343
	Standartlaştırılmış Açık-Uçlu Mülakat	344
ÖRNEK 7.1	İş Eğitim Programı Kursiyerleri için Değerlendirme Mülakatı Kılavuzu	345
	Farklı Yaklaşımları Birlikte Kullanmak	347
	Mülakat Yapma Stratejileri Özeti	348
	Soru Seçenekleri	348
	Deneyim ve Davranış Soruları	348
ÖRNEK 7.2	Mülakat Enstrümanlarındaki Farklılıklar	349
	Düşünce ve Değer Soruları	350

Duygu ve His Soruları	350
Bilgi Soruları	350
Duyusal Sorular	350
Geçmiş ile İlgili ve Demografik Sorular	351
Soru Tiplerini Ayırt Etme	351
Soruların Zaman Kipi	351
ÖRNEK 7.3 Soru Seçenekleri Matrisi	352
Soruların Sıralanması	352
Soruların Cümle Yapısı	353
Gerçekten Açık-Uçlu Sorular Sormak	353
İki Uçluluğun Dikenleri	354
Odaklı Sorular Sormak	358
Soruların Anlaşılabilirliği	361
“Neden” Sorularına Neden Dikkat Etmeli	363
Yakınlık ve Tarafsızlık	365
Tarafsız Sorular	365
Sorularda Aydınlatıcı Örnekler Kullanma	366
Rol-yapma ve Simülasyon Soruları	367
Varsayım Soruları	369
Alternatif Soru Formatları	370
Giriş Açıklamaları ve Bildirimler	370
Sonda Soruları (Probes) ve Tamamlayıcı Sorular (Follow-Up)	372
Mülakatın Akışı ile İlgili Geribildirimler	374
Destek ve Yanıtları Takdir Etme	375
Kontrolü Elde Tutma ve Yanıtların Kalitesini Artırma	375
Tek-Atımlık Sorular	378
Final veya Kapanış Sorusu	379
Tekniğin Ötesi	379
Mülakat Verisi Toplamının Teknik Ayrıntıları	380
Veri Kaydı	380
ÖRNEK 7.4 Ses Kaydı Yapılan Mülakatlar İçin Öneriler: Mülakat Dökümünü Yapacak Kişilerin Çıldırmasını Nasıl Engellersiniz?	382
Mülakatlar Sırasında Notlar Tutmak	383
Mülakattan Sonra	383
Özel Uygulamalar ve Temel Meseleler	385
Sesli-Düşünme Protokolü Mülakatları	385
Odak Grup Mülakatları	385
Grup Mülakatları	390
Kültürler-Arası Mülakat	391
Dil Farklılıkları	392
Farklılaşan Norm ve Değerler	393
Standart Mülakat Yapmanın Ötesinde: Yaratıcı Nitel Soruşturma Türleri	394
Katılımcı Mülakat Zinciri	396
Verilerin Program Çalışanları Tarafından Toplanması	397
ÖRNEK 7.5 Araştırmacı Olmayanları Odak Grup Mülakatçısı Olarak Eğitme: Fuhuşu Bırakan Kadınlar	399

İnteraktif Grup Mülakatı ve Diyalogları	400
Yaratıcılık ve Veri Kalitesi: Nitel El İşçiliği	400
Özelleştirilmiş ve Hedefli Mülakat Yaklaşımları	402
Nitel Mülakat Yapmada Etik Sorunlar	405
Bilgilendirilmiş Onam ve Gizlilik	407
ÖRNEK 7.6 Etik Konular Kontrol Listesi	408
Bilgilendirilmiş Onamda Yeni Yönelimler: Gizliliğe Karşı İnsanların Kendi Hikayelerine Sahip Olması	411
Karşılıklılık: Mülakata Katılanlara Bedel Ödenmeli mi? Ödenmeli ise, Nasıl?	412
Araştırmacı Hassas Bilgi Elde Etmek İçin Ne Kadar Zorlamalı?	415
Dikkatli olun. Dışarısı Çok Tehlikeli	415
Mülakat Yapma Üzerine Kişisel Yansımalar	416
Maymunların Kralı ile Bir Mülakat	417
Halcolm'dan Mülakat Yapma Üzerine	418
EK 7.1. Ayrıntılı Mülakat Kılavuzu Örneği	419
EK 7.2. Standartlaştırılmış Açık-Uçlu Mülakat Örnekleri	422

KJSJM 3. Analiz, Yorum ve Raporlaştırma 429

8. Nitel Analiz ve Yorumlama	431
Bunlar Olmadan Analiz Tam Değildir	431
Nitel Analizin Güçlüğü	432
Bağlam Olarak Amaç	434
Analiz Ne Zaman Başlar?	436
Yoğun Betimleme	437
ÖRNEK 8.1 Nitel Veri Düzenleme ve Raporlama Seçenekleri	439
Verinin Düzenlenmesi	440
Verinin Korunması	441
Bilgisayar Destekli Nitel Veri Yönetimi ve Analiz	442
ÖRNEK 8.2 Nitel Analiz İçin Yazılım Programları Örnekleri	444
ÖRNEK 8.3 Nitel Analizle İlgili İnternet Kaynakları ve E-posta Tartışma Grupları	445
Durum Çalışmaları	447
ÖRNEK 8.4 Durum Çalışması: Muhtemel Analiz Katmanları	448
Veriden Durum Çalışmasına	449
ÖRNEK 8.5 Durum Çalışmalarını Yapılandırma Süreci	450
Örüntü , Tema ve İçerik Analizi	452
Tümevarımsal ve Tümdengelimsel Nitel Analizler	453
Özgün Kavramlar ve Uygulamalar	454
Duyarlılaştırıcı Kavramlar	456
Yerel Tipolojiler	457
Araştırmacının Oluşturduğu Tipolojiler	458
ÖRNEK 8.6 ABD Nüfus Sayımında Kökene Dair Nitel Analiz	461
Analizin Entelektüel ve Mekanik Boyutları	462
Verinin Kodlanması, Örüntülerin Bulunması, Temaların Etiketlenmesi ve Kategori Sistemlerinin Geliştirilmesi	462

ÖRNEK 8.7	İlk Elden Kodlama Örnekleri: Alan Notlarında Kenar Boşluğuna Yazılan Örnek Kodlar	464
	Kodlama ve Sınıflamada Çakışma ve Sapma	465
	Maddi Anlamlılığın Belirlenmesi	467
	Mantıksal Analiz	468
ÖRNEK 8.8	Liseden Ayrılma ile İlgili Öğretmen Rollerinin Ampirik Bir Tipolojisi	469
	Bir Süreç/Çıktılar Matrisi	471
ÖRNEK 8.9	Paydaşların Risklerinin Belirlenmesi/Haritalandırılması	472
ÖRNEK 8.10	Veri Toplama ve Analize Yönelik Kavramsal Yönerge: Planlama, Değerlendirme ve Raporlama	473
ÖRNEK 8.11	Program Süreçleri ve Sonuçları Arasındaki Matris Bağları	474
	Bir Analiz Örneği: Nitel Veride Süreçlerin, Sonuçların ve Bağlantıların Tanınması	474
	Bulguların Yorumlanması	477
	Anlama Yönelik Yorumlama	477
	Karşılaştırmalar, Nedenler, Sonuçlar ve İlişkiler	478
	Kurama Dayalı Analiz Yaklaşımları	481
	Fenomenolojik Analiz	482
	Kuram Oluşturma	487
	Karşılaştırmalı Nitel Analiz	492
	Analitik Tümevarım	493
	Özel Analitik Konular ve Çerçeveseler	494
	Yansıtıcılık ve Söylem	494
	İşbirlikli ve Katılımcı Analizler	496
	Yorumbilimsel Döngü ve Yorum	497
	Örgütsel Dokümanların Analizi	498
	Dramaya Dayalı Analiz	499
	Bir Şey Bulamama	500
	Nitel Çalışmaları Sentezleme	500
	Sonuçları Raporlaştırma	502
	Betimleme ve Yorum Arasında Denge	503
	Metafor ve Analoji Yoluyla İletişim Kurmak	504
	Sonuç Çıkarma	506
	Değerlendirme Raporu Konusunda Özel Meseleler ve Bir Örnek	506
	Geri Bildirim ve Analiz	506
	Yerli Tipolojiler Yoluyla Değerlendirmeli Geri Bildirim	507
ÖRNEK 8.12	Gözlemleri Algılanan Etkilerden Ayırt Etmek	509
	Bir Rapor Yazmak veya Yazmamak?	510
	Odak Noktası	511
	Yönetimsel Özet ve Araştırma Özeti	511
ÖRNEK 8.13	Yararlılık Odaklı Değerlendirmenin Raporlaştırılması	512
	Anı Yaşa (Carpe Diem) Brifingleri	512
	Nitel Araştırmanın Yaratıcılığı	512
	Geçmiş ve Gelecek: Hangi Yöne Bakılacağına Karar Verme	515
	EK 8.1. Bir Kod Kitabından Çoklu Kodlayıcıların Kullanımına Sunulmuş Alıntılar	516
	EK 8.2. Mike: Açıklayıcı Bir Durum Çalışması	518
	EK 8.3. Betimleyici Bir Mülakat Analizinden Alıntılar: Yaban Eğitim Programı	
	Katılımcılarından Sonuçlar Üzerine Düşünceler	525

Bölüm Arası:

Nitel Araştırma Bilmeceleri: Ben Kimim?

Gary D. Shank

537

9. Nitel Analizin Kalitesinin ve İnanırlılığının Artırılması

541

Hakikati Yorumlamak

541

Kaliteyi Yargılama İçin Alternatif Ölçütler

542

ÖRNEK 9.1

Nitel Araştırmaların Kalitesini ve İnanırlılığını
Yargılamak İçin Alternatif Ölçütler Dizisi

544

Geleneksel Bilimsel Araştırma Ölçütleri

544

Sosyal İnşacılık ve Yapılandırmacılık Ölçütleri

546

Sanatsal ve Anımsatıcı Ölçütler

547

Eleştirel Değişim Ölçütleri

548

Değerlendirme Standartları ve İlkeleri

549

Bulutlar ve Pamuk: Bakış Açılarını Karıştırma ve Değiştirme

551

İnanırlılık

552

Titizlik: Analizin Kalitesini Arttırma Stratejileri

553

Analizlerde Dürüstlük: Rakip Sonuçlar Oluşturma ve Değerlendirme

553

Olumsuz Durumlar

554

Üçgenleme

555

ÖRNEK 9.2

Bir Üçgenleme Hikayesi: Sonuçların Daha Fazla Alan
Çalışması ile Test Edilmesi

559

Desenin Kontrolü: Yöntemleri ve Verileri Bağlamda Tutma

563

Alınan Yüksek-Kaliteli Dersler

564

ÖRNEK 9.3

Alınan Yüksek-Kaliteli Dersler

565

Araştırmacının İnanırlılığı

566

Araştırmacı Etkilerini Dikkate Alma: Tepki Çeşitleri

567

Entelektüel Titizlik

570

Paradigmalar Tartışması ve İnanırlılık

570

Sayılar Oyununun Ötesi

572

Nesnellik ve Öznellik Ötesi: Yeni Kavramlar ve Yeni Dil

574

Kalite Ölçütü Olarak Hakikat ve İşe Yararlılık Üzerine Düşünceler

577

Genellemelerden Kestirimlere ve Aktarılabirliğe

581

İnanırlılık Sorununun Geçmişi: Nitel Yöntemlerin Artan Meşruluğu

584

Nitel-Nicel Tartışmasının Ötesi

584

Ölçüt ve İddiaları Eşleştirme

587

EK 9.1. Durum Çalışması: Bir Belgeleyicinin Bakış Açısı

590

Kaynaklar

K1

Yazar İndeksi

İ37

Konu İndeksi

İ49

Yazar Hakkında

Y57

Çeviri Ön Sözü

Nitel araştırmanın doğasını, felsefi temellerini, yöntem, teknik ve desenlerini zengin örneklerle destekleyerek ayrıntılı bir şekilde ele alan bu eser, nitel araştırma alanında bir başyapıt olarak kabul edilmektedir. Ülkemizde sosyal bilimlerdeki akademik çalışmalarda nitel araştırmaların sayısının giderek arttığı, niteliklerinin de bu artışa paralel olarak sıklıkla sorgulandığı bir dönemde böylesine önemli bir eserin Türkçeye kazandırılması projesi, nitel araştırma yaklaşımlarının daha iyi bir şekilde anlaşılıp uygulanması yönünde ilgililere somut bir katkı sağlayacağı düşüncesiyle hayata geçirilmiştir.

Eser, titiz bir çeviri sürecinin sonucunda okuyucuyla buluşturulmuştur. Kitaptaki her bir bölüm farklı kişiler tarafından çevrildiği için ortak bir dilin kullanılmasını sağlamak amacıyla, çeviri sürecinin başında kitapta geçen terimlerin Türkçe karşılıklarının belirlenmesi önem kazanmış ve alandaki mevcut kaynaklar da göz önünde bulundurularak kitapta geçen terimlerin Türkçe karşılıkları konusunda bir uzlaşmaya varılmıştır. Bölüm çevirmenlerinin çevirilerini tamamlamalarının ardından, her bir bölümün çevirisi diğer bölümleri çevirenler tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, böylece hem kitabın bütününde ortak dilin kullanılması hem de akıcılık, kavramsal bütünlük vb. konularda ortaya çıkabilecek hata payının asgari düzeye indirgenmesi sağlanmıştır. Çeviride orijinal metne sadık kalınmaya çalışılmıştır. Kitabın çeviri sürecinde her ne kadar titiz çalışılmış olsa da, her çeviri eserde

olduğu gibi bu çalışmada da muhakkak hata veya eksiklikler olacaktır. Bu noktada siz değerli okuyucuların görüş ve önerileri kitabın daha sonraki Türkçe baskıları için önem arz etmektedir. Elinizdeki bu kitabı iyileştirme yönündeki her türlü görüş ve önerilerinizi mbutun@cumhuriyet.edu.tr veya sbesdem@hotmail.com e-posta adreslerine ya da ilgili bölümü çevirenlere iletmeniz bizi memnun edecektir.

Görüş ve önerileriyle çeviri sürecine yön veren tüm çalışma arkadaşlarımıza, özellikle de çeviri ekibinde yer alan arkadaşlarımızın yetiştirilmesinde emeği geçen tüm hocalarımıza saygılarımızı sunuyoruz.

Kitabın yayımlanmasında desteklerini ve emeklerini esirgemeyen Sayın Servet SARIKAYA'ya, Yayın Proje Yönetmeni Sayın Ayşegül EROĞLU'na, kitabın düzenlenmesindeki katkılarından dolayı Sayın Hande TÜKENMEZ'e, kitabın sayfa tasarımını yapan Sayın Uğur SAÇI'ya, kitabın son halini satır satır okuyan, kıymetli görüşleriyle sürece ışık tutan Sayın Doç. Dr. Kasım KIROĞLU'na ve tüm Pegem Akademi Yayıncılık çalışanlarına teşekkürü borç biliriz. Ayrıca SAGE Yayınevi adına Carly TAYLOR'a buradan teşekkür ederiz. Özellikle böylesine önemli temel bir eseri bilim dünyasına kazandıran Michael Quinn PATTON'a da minnettarlığımızı belirtmek isteriz. Kitabın Türk bilim dünyasına, bilimsel araştırma yöntemleri ile ilgili dersleri yürüten öğretim elemanlarına, tüm lisans öğrencilerine ve yüksek lisans veya doktora çalışmalarını yürüten lisansüstü öğrencilerine katkı sağlaması dileği ile...

Yazar Hakkında

Michael Quinn Patton, eyalet şairi Garrison Keillor'a göre "tüm kadınların güçlü, tüm erkeklerin iyi görünümlü ve tüm çocukların ortalamanın üstünde olduğu" Minnesota'da yaşamaktadır. Wisconsin Üniversitesi'nde sosyoloji alanında kendisinin doktora çalışmalarında güçlü bir nicel yönelim olmasına rağmen, Minnesota'daki bu ilginç istatistiksel çeşitlilik eksikliği onu nitel araştırmalara yönlendirmiştir. Patton, şu anda, geleneksel olmayan, disiplinler arası ve kişisel olarak tasarlanmış bir doktora programı olan The Union Institute'de lisansüstü öğretiminde görev yapmaktadır. Patton, 18 yıl boyunca Minnesota Üniversitesi'nde görev yapmıştır. Minnesota Üniversitesi tarafından kendisine yenilikçi öğretim dalında Morse-Amoco ödülü verilmiştir. Ayrıca bu üniversitenin Minnesota Sosyal Araştırmalar Merkezi'nin (Minnesota Center for Social Research) yöneticiliğini 5 yıl boyunca yürütmüştür. Patton'un aynı zamanda Minnesota

Üniversitesi hikâye anlatıcılığı yarışmasını da kazandığını öğrenmek bu kitabın okurlarını şaşırtmayacaktır.

Patton, SAGE Yayınevi tarafından basılan; Utilization-Focused Evaluation, Creative Evaluation, Practical Evaluation, How to Use Qualitative Methods in Evaluation, Family Sexual Abuse: Frontline Research and Evaluation isimli beş farklı kitap kaleme almıştır. Patton, Program Değerlendirmede Yeni Yön (New Direction in Program Evaluation) dergisinde Kültür ve Değerlendirme (Culture and Evaluation) isimli çalışmayı yayımlamıştır. Patton'un yaratıcı kurgusal olmayan kitabı; Büyük Kanyon Kutlaması: Bir Baba-Oğul Keşif Gezisi (Grand Canyon Celebration: A Father-Son Journey of Discovery), 1999 Minnesota Yılın Kitabı yarışması finalistlerindedir.

Yazar, Amerikan Değerlendirme Derneği'nin (American Evaluation Association) eski başkanı olup; hem

Değerlendirme Araştırma Derneği'nden (Evaluation Research Society) faydalı ve pratik değerlendirmeye olan olağanüstü katkılarından dolayı Alva ve Gunnar Myrdal Ödülü'nü, hem de Amerikan Değerlendirme Derneği'nden değerlendirme teorisine hayatboyu katılımlarından dolayı Paul F. Lazarsfeld Ödülü'nü alan tek isimdir. Ayrıca uygulamalı sosyolojiye olağanüstü katkılarından dolayı Uygulamalı Sosyoloji Derneği (The Society for Applied Sociology) 2001 yılı Lester F. Ward Ödülü'nü yazara layık görmüştür.

Halcolm, bu kitabının ilk baskısında (1980) bildiklerimizi -ya da bildiğimizi sandıklarımızı- nasıl öğrendiğimizin derin felsefi temellerini hikâyelerle anlatan bir nitel araştırma ilham perisi ve Sufi-Zen eğitim ustası olarak ilk kez görücüye çıkmıştır.

Halcolm'un (yavaşça telaffuz edildiğinde) adı gibi derin ifadeleri de bize "nasıl oluyor?" diye düşündürür. Halcolm karakteri oluşturulurken hem Sufi hikâyelerinden (Şah 1972, 1973) ve Nasrettin Hoca karakterinden hem de bilim kurgu yazarı Robert Heinlein'in (1973) ölümsüz karakteri, ölümlülere bilgelik sunarak zaman ve uzayda yolculuk eden, insanoğlunun yaşayan en eski üyesi Lazarus Long karakterinden esinlenilmiştir.

Biraz ilham perisi, biraz canciğer dost, bir parça edebi karakter, biraz da araştırmacı olan Halcolm'un bu araştırma ve değerlendirme kitabında zaman zaman ortaya çıkması, düşündüğümüz şeyin gerçek olduğunu ölçüp biçmeyi, düşündüğümüz şeyleri bilmeyi (ya da bilip bilmediğimizi) sorgulamamızı ve düşüncemizin nasıl oluştuğunu bilmeyi (ya da bilip bilmediğimizi) araştırmamızı bize hatırlatır.

Ön Söz

Hikâyeye göre hararetle bir felsefe dersinin sonunda öğrencilerden biri isyanını şu şekilde dile getirmiştir: “Profesör, inandığım her şeyde bir boşluk oluşturduunuz, fakat bu boşluğu doldurmak için bana hiçbir şey vermediniz.”

Profesör şu şekilde karşılık vermiştir: “Belki hatırlarsınız, Herkül’e verilen görevlerden biri Augean’ın tüm ahırlarını temizlemektir. Fakat temizlemenin ardından onları doldurması gerekmiyordu.”

Gözden geçirilmiş bu baskının amacının bir kısmı nitel Augean ahırlarını temizlemek iken, asıl Herküllsel görev, ne ekleneceğine karar verebilmektir. Ahırların temizlenmesi ile yetinen profesörün aksine, revizyon yapacak yazar, ahırları taze besin ve yemlerle doldurmak sorumluluğunu taşımaktadır. Bu sorumluluk son yıllarda nitel araştırma alanındaki emsalsiz gelişimden dolayı özellikle zordur.

Bu yeni baskıyı hazırlarken, nitel yöntemler, program değerlendirme ve durum

çalışmaları üzerine, son on yılda basılmış binlerce kitap, monograf ve çalışmanın yanı sıra, farklı disiplin ve meslek alanlarındaki dergilerde yer alan yüzlerce makale inceledim. Bu süreçte, *Qualitative Inquiry and Field Methods* isimli iki yeni önemli nitel derginin yanı sıra mesleki alanlara özgü birçok nitel dergi (örneğin sağlık, hemşirelik, sosyal çalışmalar, örgütsel gelişim) ve özel yaklaşımlara yönelik bazı dergiler yayımlanmaya başlandı (örnek; *Grounded Theory Review*). *Handbook of Qualitative Research* (1994) ya-

yımlandı, ardından yeniden gözden geçirilerek basıldı (2000) ve *Handbook of Methods in Cultural Anthropology* (1998) isimli eser görücüye çıktı. Nitel analizi kolaylaştırmaya yönelik yeni yazılım programları geliştirildi. Kişilerarası iletişimin kolaylaştırılmasını sağlayan internet e-posta tartışma grupları ortaya çıktı. İşte sözü edilen Herküsel zorluk, temel eğilimleri, örüntüleri ve temaları ortaya koymak amacıyla bu baş döndürücü geometrik gelişmeyi analiz etmektir. Bu analizin sonuçları elinizdeki bu yeni baskı içerisinde sunulacaktır.

Bu kitabın *Qualitative Evaluation Methods* başlıklı ilk baskısı (1980), nitel yöntemlerin, o zamanlarda henüz gelişmekte olan program değerlendirme alanına uygulanmasındaki çeşitli yaklaşımlar üzerine odaklanmıştı. (The American Evaluation Association 1984 yılına dek kurulmamıştı). Bu ilk baskı, farklı yöntemlerin ve alternatif paradigmaların göreceli değeri hakkındaki hararetli nitel-nicel arasındaki tartışmaların tam ortasında ortaya çıktı. *Qualitative Evolution and Research Methods* başlıklı ikinci baskı (1990) ise paradigmalara ilişkin olgunlaşan tartışmalardan etkilenmişti. Bu çalışmada farklı teorik ve felsefi bakış açılarının nitel araştırmaları ne şekilde etkilediğine daha fazla dikkat çekilmiş, ayrıca değerlendirme alanının gelişmesiyle birlikte bu alandaki çeşitli uygulamalara yer verilmiştir. Bu son baskıda da bir başlık değişimine gidilmiş ve kitabın ismi *Qualitative Research and Evaluation Methods* olmuştur. Bu başlık, şüphesiz ki birçoğu değerlendirme çalışmaları içerisinde yer alan, farklılaşan araştırma gündemi ve akademik iletişimin sürüklediği nitel araştırmanın son on yıldaki gelişimini yansıtmaktadır.

Nitel-nicel arasındaki klasik tartışma; farklı metodolojik yaklaşımların gerekli ve güvenilir olduğunun, karma yöntemlerin özellikle değerli olabileceğinin ve sorunun

bazı sınırlı metodolojik geleneklere bağlı kalmaktan ziyade, yöntemlerin araştırma sorularına uygun bir şekilde eşleştirilmesinde olduğunun anlaşılmasıyla büyük anlamda çözüme ulaşmıştır. Nitel araştırmanın değerini ortaya koymaya yönelik nicelci ve deneyicilerle tartışma gereksiniminin azalmasıyla birlikte, birbirlerinden çok farklı bakış açılarıyla farklı nitel araştırma yöntemleri kullandıklarını fark eden nitel araştırmacılar artık dikkatlerini birbirlerine yöneltmişlerdir. Böylelikle nitel yöntem-bilimciler ve kuramcılar artık birbirleriyle tartışmaya başlamıştır. Nitel yöntemlerdeki tüm bu gelişimsel çalışmaların sonucunda, artık nitel ve nicel eğilimli akademisyen ve değerlendirmeciler arasındaki farklılıklar kadar nitel araştırmacılar arasında da farklılık bulunmaktadır. Bu yeni baskının öncelikli amacı, bu tartışmadaki temel bakış açılarını açıklığa kavuşturmak, günümüzde kullanılan nitel yaklaşımların farklılıklarının bir portresini çizmek ve bu farklılaşmanın pratikteki etkilerini incelemektir. Bu inceleme, özellikle, yeni yönelimler ile ilgili tartışmaların içerisinde yer alan ve çeşitliliğin artması ile paralel bir değişim gösteren program değerlendirme alanı üzerine olsa da, sadece bu alanla sınırlı değildir.

■ Bu Baskının Düzeni

Birinci bölümde nitel bulgulara dair farklı örnekler yer verilmiştir. Nitel çalışmaların sonucunda neyin elde edildiğini göstermek ve bu tür bir araştırmayla yeni tanışan kişilere nereye varabileceklerini ve ne üretmeye çalıştıklarını gösterebilmek için nitel araştırmanın ürünlerinin önemli örneklerinden birkaç tanesini sunarak konuya giriş yapılmıştır. İkinci bölümde nitel araştırmayı tanımlayan temel stratejik temalar gözden geçirilmiş ve bunlara bazı

eklemeler yapılmıştır. Üçüncü bölümde son on yılda belirgin bir şekilde ortaya çıkanlar da dâhil olmak üzere farklı nitel yaklaşımlar incelenmiştir. Dördüncü bölümde değerlendirme, eylem araştırması, örgütsel, toplumsal ve uluslararası gelişim alanlarında, birçoğu yeni olan çok sayıda nitel uygulama sunulmuştur. Beş, altı ve yedinci bölümlerde nitelikli veri elde etmek için gerekli beceri ve yeterliklerin üzerinde özellikle durularak; amaçlı örnekleme, karma yöntemler, alan çalışması, gözlemsel yaklaşımlar ve mülakat yapma konularında yol gösterilmiş, araştırmanın deseni ve veri toplama ele alınmıştır. Sekizinci bölümde her zaman çalışmanın en zor kısmı olan nitel verinin analizi için süreç ve yönergeler sunulmuştur. Son olarak dokuzuncu bölümde paradigmalara, politikalara ve nitel araştırmanın kalitesini ve inanılabilirliğini arttırmak için çeşitli yaklaşımlara değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde, nitel araştırmanın niteliğini ele alırken ve değerlendirirken, birbirinden tamamen ayrı ve rekabet halinde olduğunu düşündüğüm beş farklı çerçeveyi tanıttım. Bunlar; geleneksel bilimsel araştırma ölçütleri, sosyal inşa ve yapılandırmacılık ölçütleri, sanatsal ve anımsatıcı ölçütler, eleştirel değişim ölçütleri ve pragmatik, yararlılık amaçlı değerlendirme standartları ve ilkelidir. Tüm bu çalışma boyunca, alışkın olduğum üzere yüzlerce yeni hikâye ve örnek ekledim. Ayrıca önemli noktaları özetlemek ve açıklığa kavuşturmak için elliden fazla yeni örnek oluşturdum.

■ Teşekkür

Bu ön söze nitel araştırmadaki muazzam gelişim ve artan çeşitlilik içerisinde Herkülse bir göreve dikkat çekerek başladım. Bir görev ise Herkülsellikten bile fazlasını gerektirdi ve ben bunu tamamlamadım.

Yıllar boyunca anlayışında ve anladıklarımı yazıya dökmemde kendilerine başvurduğum ve minnettar olduğum, teşekkür etmem gereken birçok meslektaşımı ve değerlendirmeciye listelemeye başladım. Fakat bu üçüncü baskıya başladığımda artık çok fazla nitel yol kat etmişim ve teşekkür etmem gereken kişilerin listesi oldukça uzundu ve burada yazacağım kişiler arasından teşekkür etmeyi unutacaklarım olması gibi bir risk alamazdım. Okuyucuyu bir başlangıç noktası olarak yalnızca kitaptaki hikayelere ve referanslara yönlendirebilirdim.

Fakat New York'un Tupper Lake kentinde yaşayan karikatürist Michael Cochran'a ayrıca teşekkür etmek durumundayım, zira bu kitaptaki yolculukta okuyucuların yolunun aydınlatılabilmesi için birçok çizim yaptı. Kendisi ile işbirliğimiz Union Institute araştırma yöntemleri seminerinde başladı. Kendisi bu semineri karikatürleri kullanarak değerlendirmişti. Burada karikatürlerini gördüm, zekâsını ve stilini beğendim ve kendisine nitel araştırma ile ilgili bilgiler sundum. Kendisi de bunları karikatür sanatına dönüştürdü. Kendisine espi yeteneği ve kabiliyeti için teşekkür ederim.

Sage Yayınevi'nin editör ve üretim elemanlarına da ayrıca teşekkür ederim. C. Deborah Laughton ile çalışmanın ayrıcalığını ancak daha önce sınırlı vizyonları ve anlayışları olan editörlerle çalışmış olan kişiler takdir edebilir. Nitel yöntemler ve değerlendirmede deneyimli ve bilgili olan Deborah Laughton, bu sanatı en az diğer uygulamacılar kadar derinlemesine bilmekle kalmayıp, ihtiyaç bulunduğunu düşündüğü çalışmaları kavramsallaştırarak ve yazarları besleyerek bu alanı şekillendirmiş ve çalışmaların meyvelerini (ürünlerini) vermelerini sağlamıştır. Kendisinin aynı zamanda hem yazar hem de tasarımcı olması da bana onunla eşsiz bir işbirliği kurma fırsatı sundu. Kate Peterson'un yazı kontrol

ve düzenleme yeteneği de bana yazılarımda açıklık ve okunabilirliği sağlamış oldu.

Janelle Lemaster'ın iç tasarımı ham taslağın şu anda elinizde tuttuğunuz incelikle işlenmiş kitap haline gelmesini sağladı. Diana Axelsen üretim editörü olarak her şeyi bir araya getirdi ve kitabın zamanında çıkmasını sağladı. Kendisinin yüksek yönetim yeterliğine olan büyük güvenimin yanı sıra espri yeteneğini de takdir etmeden geçemem. Son olarak süper Sage üretim ekibine teşekkür ederim ve kurumun ortak kurucularından Sara Miler McCune'a *Utilization-Focused Evaluation*'ın (1978) ilk baskısının çıkarılmasındaki yönetiminden dolayı teşekkür ederim. Kendisinin vizyonu ve takip ettiği işi tamamlama yeteneği, Sage Yayınevi'nin hem değerlendirme hem de nitel araştırma kitaplarını yayımlayan öncü bir yayınevi olmasını sağlamıştır.

Okuyucunun affına sığınarak, bu üçüncü baskının tarihsel bağlamını daha ayrıntılı bir şekilde sunma isteği, yıllar önce yazdığım ilk ön sözden alıntıladığım aşağıdaki metni buraya dâhil etmeme neden oldu:

Diğer yazarların da bildiği gibi bunun gibi bir kitaba ailenin yaptığı katkının anlatılması asla mümkün değildir; zira böylesine zorlu bir süreçte hem yazarın kendisi hem de ailesi için büyük fedakârlıklar yapmak gerekmektedir. Sara Miller McCune beni bu kitabın yazılması için ikna ederken, Jeanne beni hem yeni çıkacak bir kitabı hem de yeni doğmuş

bir bebeği birlikte büyütebileceğimizi ikna etmeye çalışıyordu. Jeanne'in kitaba katkısı, kişi ve profesyonelin neden kimi zaman ayrılamayacağını ve ayrılmaması gerektiğini gösterdi. Jeanne'in kendi alan çalışmaları ve mülakat deneyimleri hakkındaki fikirleri, bu kitabın bazı kısımlarında yaşadığım çıkmazların üstesinden gelmeye yardımcı oldu. Editörlük anlamındaki yardımları son derece değerliydi. Bunlar sadece somut katkılarıydı; manevi olanlar ise bu kitabın gerçekleşmesini sağlayanlardı.

Bu manevi destekler ve Jeanne'in sürekli katkısı eserin yazımı süresince devam etti. Bu arada yukarıda bahsedilen yeni doğmuş bebek Quinn Campbell mühendislikte yüksek lisans derecesini tamamladı ve kız kardeşi Charmagne Campbell-Patton üniversiteyi bitirmek üzere. Bunlar tamamlanırken ağabeyleri Brandon Patton bir yandan nitel yöntemler ile ilgili gerçekleştirdiğim iki günlük atölye çalışmamda yer alarak, ilk değerlendirme alan çalışmasına hazırlanırken diğer yandan hayattaki gerçek tutkuları olan yazı yazma ve rock müzik icra etme süreçlerine devam etti. Dolayısıyla yıllar bu şekilde geçerken olgulaşmaktan, çocukları büyütmekten, eski günleri anımsamaktan, yeni günleri kutlamaktan ve eski nitel Augéan ahırlarını temizlerken diğer yandan bunları yeni besinlerle doldurmaktan mutluluk duydum. Bunlar birazdan okuyacağınız besinlerdir.

Nitel Araştırmada Kavramsal Konular

- Psikometristler *onu* ölçmeye çalışır.
Deneyseleiler *onu* kontrol etmeye çalışır.
Mülakatçılar *onunla* ilgili sorular sorar.
Gözlemciler *onu* izler.
Katılımcı gözlemciler *onu* yapar.
İstatistikçiler *onu* sayar.
Değerlendirmeciler *onu* değerlendirir.
Nitel araştırmacılar *onun* içerisinde anlam arar.
- Şüphenez olduğunda gözlemleyin ve sorular sorun.
Emin olduğunuzda daha çok gözlemleyin ve daha fazla soru sorun.
- Gigo'nun tümdengelim kanunu: Girdi ne ise çıktı da odur.¹
Halcolm'un tümevarım kanunu: Hiçbir yeni deneyim yoksa hiçbir yeni anlayış yoktur.
- Nitel araştırma insanın tüm kapasitelerinden en kullanışlı olanını işler:
Öğrenme kapasitesi.

---

1 **Ç.N.:** Bilgisayar alanına özgü bu sözün anlamı: bir sisteme geçersiz bir veri girilirse, çıktı da geçersiz olacaktır. Girdi yanlış ise çıktı da yanlış olacaktır.

- Mucitlere şöyle denir: “Kalıpların dışında düşün.”

Nitel akademisyenler öğrencilerine şöyle der: “Kalıpları inceleyin. Gözlemleyin. İçten. Dıştan. İçten dışa, dıştan içe doğru. Nerede? Nasıl oraya geldi? Etrafında ne var? Kim onun bir “kalıp” olduğunu söyledi? Söyledikleri ne anlama geliyor? Neden bu kadar önemli? Veya önemli mi? “Kalıp” olmayan nedir? Kalıp hakkında sorular sor. Diğerlerini kalıp hakkında sorgula. İçten yansıyan bakış açıları nelerdir? Dıştan yansıyan bakış açıları nelerdir? Kalıbın diyagramlarını incele. Kalıpla ilgili dokümanlar bul. *Düşünmenin* kalıpla ne ilgisi var? *Bu* kalıbı anla. Başka bir kalıbı incele. Sonra bir başkasını. *Kalıbı* anla. Anla. Daha sonra kalıbın içi *ve* dışı üzerinde kafa yorabilirsin. Belki. Bir süre. O değişene kadar. Sen değişene kadar. Dış tekrar iç haline gelene kadar. Daha sonra tekrar başla. Kalıbı incele.”

- Hiçbir zaman kanıtlama mecburiyeti yoktur. Sadece deneyimlenecek ve anlaşılacak dünya vardır. Deneyim yolculuğunun yükünü hafifletmek için kanıtlama mecburiyetinden kurtulun.

– Halcolm’un *Laws of Inquiry* isimli eserinden

1

Nitel Araştırmanın Doğası

Dr. Öğr. Üyesi Mesut BÜTÜN
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Doç. Dr. Selçuk Beşir DEMİR
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Nitel Yöntemlerin Meyvesi

Bir zamanlar, hiçbir meyve ağacı olmayan ülkenin birinde bir adam yaşarmış. Bu adam zamanının çoğunu okumaya harcayan bir akademisyenmiş. Okuduğu yazılarda sıklıkla meyve denen şeyden söz edilirmiş. Kitaplardaki betimlemeler, bir yolculuğa çıkıp meyveyi bizzat görmesi için akademisyeni cezp etmiş.

Pazar yerine gidip meyve diyarını nerede bulacağını araştırmaya koyulmuş. Uzun bir araştırmadan sonra yolu bilen birine rastlamış. Uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra yönlendirilen yere gelmiş ve kendisini kocaman bir elma bahçesinin girişinde bulmuş. Tam bahar ayıymış ve elma ağaçları çiçek vermiş.

Akademisyen meyve bahçesine girmiş ve bir çiçeği kopararak ağzına atmış. Çiçeğin ne dokusunu ne de tadını sevmiş. Hemen başka bir ağaca gidip başka bir çiçek alarak ağzına atmış, sonra bir başkasına, sonra bir başkasına. Her bir çiçek oldukça güzel olmasına rağmen kendisine lezzetsiz gelmiş. Meyve bahçesini terk edip yurduna geri dönmüş ve meyvenin gereğinden fazla değer verilmiş bir yiyecek olduğunu arkadaşlarına anlatmış.

Meyvenin, bahar çiçeği ve olgunlaşmış hali arasındaki farkı ayırt edemediğinden aradığı şeyi bulmamış olduğunun hiçbir zaman farkına varamamış.

– Halcolm’un *Inquiry Parables* isimli eserinden

